

กสม. ๓

ข้อเสนอแนะ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓)

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ข้อเสนอแนะ ที่ ๙๓/๒๕๖๗

เรื่อง ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
กรณีการตัดผมผู้ต้องขัง

ผู้ร้อง -

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นสมควรให้พิจารณาจัดทำข้อเสนอแนะ

ผู้ถูกร้อง -

๑. ความเป็นมา

ด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้รับเรื่องร้องเรียนว่า ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขังขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนและเป็นการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ โดยเฉพาะกรณีผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ และอาจมีประเด็นขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนมิใช่เฉพาะผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศเท่านั้น แต่รวมถึงผู้ต้องขังอื่นทุกเพศที่ถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในเรื่องการไว้ทรงผมเช่นเดียวกัน

กสม. ในคราวประชุมด้านการคุ้มครองและมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ ๓๕/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕ จึงมีมติให้ศึกษาและจัดทำข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมตลอดทั้งการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) และมาตรา ๔๒

/๒. การดำเนินการ...

๒. การดำเนินการ

กสม. ได้ศึกษาข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน เอกสารงานวิจัย และรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา ดังนี้

๒.๑ หลักเกณฑ์การตัดผมผู้ต้องขังในต่างประเทศ

ประกอบด้วย สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ อินเดีย และเขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน^๑

๒.๒ การรับฟังความคิดเห็น

สำนักงาน กสม. ได้จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้แทนกรมราชทัณฑ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖^๒ สรุปได้ว่า

(๑) การอยู่ร่วมกันในลักษณะคนหมู่มากเช่นเรือนจำซึ่งมีทรัพยากรจำกัดและมีตารางเวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ กำหนดไว้อย่างชัดเจน การตัดผมผู้ต้องขังจึงมีความจำเป็น เพื่อความเป็นระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเรือนจำ ปัจจุบันมีระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งเป็นการปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล สถานการณ์ปัจจุบันรวมถึงแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมากขึ้นตามลำดับ

(๒) ทรงผมสั้นเหมาะสมกับสภาพการใช้ชีวิตในเรือนจำ เนื่องจากสะดวกในการดูแลความสะอาด ป้องกันโรค สร้างสุขอนามัย และเหมาะสมกับสภาพอากาศร้อน อีกทั้งหากให้อิสระในการไว้ทรงผมจะมีผู้ต้องขังที่ต้องการสร้างความโดดเด่นให้เป็นที่สนใจทำให้เกิดปัญหาอิทธิพลในเรือนจำ จึงควรมีระเบียบกำหนดเพื่อส่งเสริมบุคลิกภาพ สุขอนามัย รักษาความสะอาดทั้งตนเองและผู้ต้องขังอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ระเบียบกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดข้อยกเว้นให้ผู้บัญชาการเรือนจำใช้ดุลพินิจพิจารณาตามความจำเป็นได้เป็นรายกรณี

(๓) นอกจากนี้ พบว่าผู้ต้องขังส่วนมากไม่มีข้อกังวลเกี่ยวกับปัญหาทรงผมเป็นลำดับต้น ๆ ของการใช้ชีวิตในเรือนจำ แต่มีความกังวลในเรื่องอื่น ๆ เช่น การเลื่อนชั้น การสูติ และการเยี่ยมญาติ เป็นต้น

(๔) สำหรับผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีแนวปฏิบัติเพื่อให้เหมาะสมมากขึ้น เช่น การตัดผมสำหรับผู้ต้องขังที่แปลงเพศสมบูรณ์แล้วให้ใช้ความเห็นทางการแพทย์รับรอง ส่วนกรณีแปลงเพศไม่สมบูรณ์ต้องเป็นไปตามเพศกำเนิด เนื่องจากเรือนจำไม่อาจอาศัยเพียงความประสงค์ของผู้ต้องขังเพียงอย่างเดียวในการพิจารณาได้ แต่ในอนาคตควรมีหลักเกณฑ์อื่น ๆ เพิ่มเติม เพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจต่อไป

/๒.๓ หลักการ...

^๑ โปรดดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก หน้า ๑๑ - ๑๔.

^๒ ผู้แทนกรมราชทัณฑ์ ประกอบด้วย กองทัณฑวิทยา ทักษสถานหญิงกลาง ทักษสถานวัยหนุ่มกลาง เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร และเรือนจำกลางบางขวาง.

๒.๓ หลักการ แนวคิด และพันธกรณีที่เกี่ยวข้อง

(๑) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ข้อ ๒ วรรคหนึ่ง และข้อ ๒๖

(๒) การตีความและการปรับใช้คำว่า “เพศ” ใน ICCPR

ในปี ค.ศ. ๑๙๙๒ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนประจำ ICCPR มีความเห็นเกี่ยวกับการตีความคำว่า “เพศ” ที่อยู่ในบทบัญญัติของ ICCPR ข้อ ๒ วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า “...โดยปราศจากการแบ่งแยกใด ๆ อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ...” และข้อ ๒๖ ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ในกรณีนี้กฎหมายจะต้องห้ามการเลือกปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันการคุ้มครองบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาค และเป็นผลจริงจังกจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใด เช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ” โดยให้แปลความหมายของการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่ง “เพศ” นั้น รวมไปถึงเพศวิถี (sexual orientation) ด้วย (Communication No.488/1992)^๓

(๓) ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) หรือข้อกำหนดแมนเดลลา (Mandela Rules)

ข้อกำหนด ๑

ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีอันมีติดตัวมาแต่เกิดและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ต้องไม่มีผู้ต้องขังคนใดที่จะถูกทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี และผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับการคุ้มครองป้องกันจากการกระทำเช่นนั้น โดยจะต้องไม่มีการอ้างเงื่อนไขใด ๆ ที่จะกระทำการดังกล่าว ความปลอดภัยและความมั่นคงของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ผู้ให้บริการด้านต่าง ๆ ในเรือนจำและผู้เข้าเยี่ยมต้องได้รับการประกันตลอดเวลา

ข้อกำหนด ๒

๑. ข้อกำหนดนี้พึงใช้ได้ทั่วไปโดยปราศจากความลำเอียง จะต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยเหตุของความแตกต่างในด้านเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด สัญชาติ หรือฐานะการทำงานสังคมทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใดของผู้ต้องขัง ทั้งต้องให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาและศาสนิกที่ผู้ต้องขังยึดถือ

/๒. เพื่อให้...

^๓ อานาจ มงคลสืบสกุล. สิทธิมนุษยชนของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศในบริบทสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑). หน้า ๗๐.

๒. เพื่อให้หลักการไม่เลือกปฏิบัติมีผลในทางปฏิบัติ ผู้บริหารเรือนจำต้องคำนึงถึงความจำเป็นของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยเฉพาะผู้ต้องขังบางประเภทที่มีความเปราะบางมากที่สุด จำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของผู้ต้องขังเหล่านี้ที่มีความจำเป็นพิเศษโดยไม่ให้อถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ

(๔) ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders) หรือ ข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules)

รับรองโดยสมัชชาสหประชาชาติ สมัยที่ ๖๕ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๓ ให้เป็นมาตรฐานสากลฉบับแรกด้านการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง หัวใจสำคัญคือการไม่เลือกปฏิบัติ (principle of non-discrimination) โดยเน้นย้ำให้คำนึงถึงความต้องการเฉพาะเชิงเพศภาวะและการบำบัดฟื้นฟูที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของผู้ต้องขังหญิง เนื่องจากเรือนจำและทัณฑสถานส่วนมากถูกสร้างขึ้นสำหรับผู้ชายและไม่เอื้อต่อความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังหญิง ดังนั้น การเพิกเฉยต่อความแตกต่างและความต้องการเฉพาะเหล่านี้ อาจทำให้ผู้ต้องขังหญิงไม่ได้รับโอกาสในการบำบัดฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพและเท่าเทียม^๔

(๕) หลักการयोगยาคาร์ตา (The Yogyakarta Principles: The Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity)^๕

หลักการข้อ ๙ สิทธิในด้านการปฏิบัติในลักษณะความเป็นมนุษย์ระหว่างถูกควบคุมตัว กล่าวคือ มนุษย์ที่ถูกจำกัดเสรีภาพทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและเคารพต่อส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ

(๖) แนวคิดเพศภาวะกับการดำเนินงานภาครัฐ^๖ มีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ (gender equality) ซึ่งหมายถึงการเข้าถึงและได้รับสิทธิ หน้าที่ และโอกาสที่เท่าเทียมกันของบุคคลทั้งผู้หญิง ชาย และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รวมทั้งขจัดอุปสรรคซึ่งเป็นผลมาจากเพศภาวะ ทั้งนี้ สหประชาชาติได้เห็นพ้องร่วมกันในการนำแนวคิดเพศภาวะเข้าสู่กระบวนการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมของรัฐในการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรีครั้งที่ ๔ เรียกว่าการบูรณาการเพศภาวะให้เป็นกระแสหลัก (gender mainstreaming) ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ (ข้อมติคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ๑๙๙๗/๒)

/๓. ความเห็น...

^๔ Thailand Institute of Justice (TIJ), สืบค้นจาก <https://www.tijthailand.org/>, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖.

^๕ หลักการयोगยาคาร์ตา : ว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ. ไพศาล ลิขิตปรีชากุล, ผู้แปล, (กรุงเทพฯ, ๒๕๕๑).

^๖ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๖๓.

๓. ความเห็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

การตัดผมผู้ต้องขังในประเทศไทยเป็นประเด็นถกเถียงด้านสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางในช่วงที่ผ่านมา ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ได้ประกาศใช้ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งเป็นการปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

สำหรับแนวความคิดของต่างประเทศ (ภาคผนวก) ได้แก่ เรือนจำกลางของสหรัฐอเมริกา^๗ มีแนวคิดไปในแนวทางเดียวกันกับเหตุผลของกรมราชทัณฑ์ไทย โดยเห็นว่าการตัดผมยังคงมีเหตุจำเป็นเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยในเรือนจำ อย่างไรก็ตามจากข้อมูลพบว่า มีฝ่ายโต้แย้งนโยบายดังกล่าวว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญเพราะจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังมากเกินไป และไม่อาจทำให้การพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขัง^๘ ส่วนในสหราชอาณาจักร^๙ และสิงคโปร์^{๑๐} นั้น กำหนดให้การตัดผมต้องอาศัยความยินยอมของผู้ต้องขังเป็นสำคัญ

/การตัดผม...

^๗ Michigan Journal of Race and Law Volume 9 (2004). Splitting Hairs: Why Courts Uphold Prison Grooming Policies and Why They Should Not สรุปว่า เรือนจำมีเหตุจำเป็นเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยในเรือนจำ ดังนี้

๑. หนวดเคราและทรงผมที่ยาวทำให้ยากต่อการที่เจ้าหน้าที่เรือนจำระบุตัวผู้ต้องขัง
๒. หนวดเคราและทรงผมที่ยาวทำให้ผู้ต้องขังมีพื้นที่เพิ่มเติมในการซ่อนของเถื่อนหรืออาวุธที่อาจก่ออันตรายได้
๓. หนวดเคราและทรงผมที่ยาวทำให้เกิดเป็นข้อที่ควรกังวลด้านสุขอนามัยสำหรับผู้ต้องขังที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการประกอบและจัดเตรียมอาหาร

๔. การอนุญาตให้ได้รับการยกเว้นจากนโยบายการตัดผมของผู้ต้องขังด้วยเหตุผลทางศาสนานั้น จะสร้างความไม่พอใจให้กับผู้ต้องขังคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการยกเว้นด้วยเหตุผลทางศาสนา เนื่องจากคิดว่าเป็นการให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ต้องขังที่มีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างจากตนเอง อย่างไรก็ตาม สำนักงานเรือนจำกลางมีนโยบายกำหนดให้ผู้ต้องขังต้องพิสูจน์ตนเองว่ามีความเชื่อ ความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างบริสุทธิ์ใจและโดยสุจริต

๕. นโยบายการตัดผมของผู้ต้องขังนั้นมิใช่เพื่อกีดกันกิจกรรมอันธพาล โดยห้ามไม่ให้ผู้ต้องขังใช้ทรงผมเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ของกลุ่มหรือแสดงความแตกแยกไปจากผู้ต้องขังคนอื่น ๆ

สืบค้นจาก <https://repository.law.umich.edu/mjrl/vol9/iss2/6/>, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖.

^๘ เพิ่งอ้าง, สรุปว่า การตัดผมที่เปลี่ยนแปลงรูปลักษณะภายนอกอย่างรุนแรงนั้น อาจขัดกับความเชื่อตามหลักศาสนาของเขาได้และไม่ได้ให้ผลประโยชน์ทางทัณฑวิทยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ศาลควรทบทวนความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของนโยบายนี้ในการดูแลผู้ต้องขัง และเรือนจำควรปรับปรุงแก้ไขนโยบายเพื่อให้สมดุลระหว่างนโยบายที่ออกมาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของเรือนจำกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในการมีเสรีภาพที่จะปฏิบัติตามหลักศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อของเขาได้

^๙ กฎเรือนจำ ปี ค.ศ. ๑๙๙๙ (The Prison Rules 1999) ข้อที่ ๒๘ (๓) “ผู้ใดจะตัดผมของผู้ต้องขังโดยปราศจากความยินยอมของผู้ต้องขังนั้นไม่ได้”

^{๑๐} ระเบียบเรือนจำสิงคโปร์ (Prisons Act) (Chapter 247, Section 84) ข้อที่ ๙๐ “การตัดผมของผู้ต้องขังจะกระทำไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากผู้ต้องขัง หรือจนกว่าระยะเวลาที่กำหนดให้ยื่นอุทธรณ์จะสิ้นสุด หรือจนกว่าคำสั่งและกระบวนการพิจารณาอุทธรณ์ได้สิ้นสุดลง”

การตัดผมผู้ต้องขังถือเป็นปัญหาที่ซับซ้อน ดังนั้น ผู้กำหนดนโยบายควรซึ่งนำนักพิจารณา
ความสมดุลระหว่างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสุขอนามัยในสภาพแวดล้อมของเรือนจำกับการเคารพ
สิทธิมนุษยชนและความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงเห็นควรแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ผู้ต้องขังซึ่งเป็นนักโทษเด็ดขาด

นักโทษเด็ดขาดคือบุคคลที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก ระเบียบกรมราชทัณฑ์
ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ข้อ ๙ นักโทษเด็ดขาดชายให้ตัดผมสั้น ด้านหน้าและกลางศีรษะยาว
ไม่เกิน ๕ เซนติเมตร ชายผมรอบศีรษะเกียนชิดผิวน้ำ และข้อ ๑๐ นักโทษเด็ดขาดหญิงให้ไว้ผมยาวนับ
จากตึงหูได้ไม่เกิน ๑๐ เซนติเมตร แต่ความยาวดังกล่าวจะต้องไม่เลยบ่า (ประบ่า)

พิจารณาแล้วเห็นว่า การจำกัดเสรีภาพในการไว้ทรงผมตามระเบียบดังกล่าว เป็นมาตรการที่
จำเป็นในการรักษาสุขอนามัยและความสงบเรียบร้อยภายในสภาพแวดล้อมที่จำกัดด้วยทรัพยากร
ตามบริบทของเรือนจำ ช่วยลดความเสี่ยงในการแพร่กระจายของโรคและความปลอดภัยในเรือนจำ
เป็นไปตามเหตุผลและความจำเป็นของกรมราชทัณฑ์ อีกทั้งนักโทษเด็ดขาดเป็นบุคคลที่ต้องรับโทษจำคุกจริง
ตามที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว การถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการจึงเป็นการเหมาะสม
และไม่เกินกว่าเหตุ บนพื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น การไว้ทรงผมของผู้ต้องขัง
ซึ่งเป็นนักโทษเด็ดขาด ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ข้อ ๙ และข้อ ๑๐
จึงเหมาะสมตามเหตุผลและความจำเป็นข้างต้น

กลุ่มที่ ๒ ผู้ต้องขังซึ่งอยู่ระหว่างพิจารณาคดี

หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (presumption of innocence) ถือเป็นหลัก
สิทธิมนุษยชนพื้นฐานที่ปรากฏอยู่ในกติกา ICCPR ข้อ ๑๔ ที่กำหนดว่า บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำ
ความผิดทางอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่า
มีความผิด และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๑๑ ที่กำหนดว่า ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำ
ความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตาม
กฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี

กรณีผู้ต้องขังที่คดียังไม่ถึงที่สุด ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขังฯ ข้อ ๙
วรรคสอง กำหนดให้คนต้องขังชาย คนฝากชาย และนักโทษเด็ดขาดชายที่เหลือโทษจำคุกต่อไปไม่เกิน
๓๐ วัน ให้ไว้ทรงผมสั้น ด้านหน้าและกลางศีรษะยาวไม่เกิน ๕ เซนติเมตร ชายผมรอบศีรษะสั้น ไล่ระดับ
ไม่เกินตัวรองที่ตัดผมเบอร์ ๒ ส่วนข้อ ๑๐ วรรคสอง กำหนดให้คนต้องขังและคนฝากหญิงไว้ผมยาว
เลยบ่าได้ แต่ให้รวบผมหรือผูกผมให้เรียบร้อย แม้ระเบียบดังกล่าวจะกำหนดให้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง
ระหว่างพิจารณาไว้แตกต่างกับนักโทษเด็ดขาดแล้ว แต่เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่า
บริสุทธิ์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติกา ICCPR อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติยืนยันหลักการดังกล่าวไว้เช่นกัน ดังนั้น จึงเห็นควรยกเลิกการบังคับตัดผมผู้ต้องขังซึ่งอยู่ระหว่างพิจารณาคดี และให้ผู้ต้องขังมีสิทธิและเสรีภาพพิจารณาความเหมาะสมของทรงผมตนเองได้

กลุ่มที่ ๓ ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

ที่ผ่านมา กรมราชทัณฑ์มีระเบียบว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขังมาแล้ว ๓ ฉบับ ได้แก่

(๑) ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ ๒๕ ประกาศใช้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ ได้กำหนดระเบียบโดยคำนึงถึงเพศหญิงและชายเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามสภาพสังคมไทยในขณะนั้นที่ยอมรับว่ามนุษย์มี ๒ เพศ

(๒) เมื่อปี ๒๕๕๗ กรมราชทัณฑ์เริ่มมีแนวคิดในการปรับปรุงแก้ไขระเบียบให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยอยู่บนพื้นฐานของการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย อนามัย และสุขภาพ ตามบริบทของเรือนจำ ซึ่งปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ^{๑๑} เป็นครั้งแรก แต่เห็นว่ายังไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน เนื่องจากยังคงพิจารณาตามเพศกำเนิดโดยไม่มีข้อยกเว้น

(๓) เมื่อปี ๒๕๖๕ กรมราชทัณฑ์ได้ปรับปรุงแก้ไขระเบียบว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขังเพิ่มเติมรายละเอียดโดยเปิดช่องให้ผู้ต้องขังสามารถตัดผมตามเพศวิถีของตนได้หากเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด^{๑๒} ซึ่งถือเป็นพัฒนาการและความมุ่งมั่นของกรมราชทัณฑ์ในการปรับปรุงแก้ไขระเบียบโดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนมากขึ้นตามลำดับภายใต้ข้อกำหนดของกรมราชทัณฑ์ที่มีหลายอย่าง เช่น งบประมาณ กำลังคน พื้นที่คับแคบ ในขณะที่มีจำนวนผู้ต้องขังเกินขีดความสามารถของเรือนจำ

อย่างไรก็ดี เมื่อกรมราชทัณฑ์มีความพร้อมมากขึ้นควรพัฒนากฎระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับแนวความคิดเพศวิถี เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมีทางเลือกในการใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายในเรือนจำเพิ่มขึ้น เช่น กรณีผู้ต้องขังที่ยังไม่ได้ผ่าตัดแปลงเพศ แต่ได้รับฮอร์โมนเพศมาอย่างต่อเนื่องก่อนเข้าเรือนจำควรได้รับโอกาสให้ใช้ชีวิตภายในเรือนจำให้สอดคล้องกับเพศวิถีของตน

/กลุ่มที่ ๔...

^{๑๑} ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๕๗ ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๗

ข้อ ๑๑ ผู้ต้องขังแปลงเพศหรือกลุ่มที่มีจิตใจแตกต่างไปจากเพศกำเนิด ให้ถือสถานะของเพศกำเนิดในการตัดผมหรือไว้ผมขณะถูกคุมขังในเรือนจำ

^{๑๒} ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๕

ข้อ ๑๑ ผู้ต้องขังข้ามเพศที่แปลงเพศโดยสมบูรณ์แล้ว ถ้าเรือนจำมีการแยกคุมขังจากผู้ต้องขังอื่นไว้เป็นการเฉพาะจะให้ไว้ผมตามข้อ ๙ หรือข้อ ๑๐ ตามแต่กรณีก็ได้

การพิจารณาว่าผู้ต้องขังตามข้อนี้ได้แปลงเพศโดยสมบูรณ์แล้วหรือไม่ ให้ถือตามความเห็นของแพทย์ผู้ต้องขังข้ามเพศที่ยังไม่ได้แปลงเพศโดยสมบูรณ์ หรือผู้ต้องขังกลุ่มที่มีการแสดงออกแตกต่างจากเพศโดยกำเนิดให้ตัดผมหรือไว้ผมตามเพศกำเนิดของตน

กลุ่มที่ ๔ ผู้ต้องขังที่มีวัฒนธรรมหรือความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการตัดผม

กติกา ICCPR มีเจตนารมณ์รับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพอันมีมาแต่กำเนิดของมนุษย์ ซึ่งข้อ ๑๘ ได้รับรองเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา ประกอบกับความเห็นทั่วไป (General Comments) ลำดับที่ ๒๒ ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนประจำ ICCPR อธิบายว่า สิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา (ซึ่งรวมถึงเสรีภาพในการยึดถือความเชื่อ) มีขอบเขตกว้างขวางและลึกซึ้งครอบคลุมถึงเสรีภาพในการคิดในทุกเรื่อง ไม่สามารถเสื่อมถอยไปได้แม้จะอยู่ในภาวะฉุกเฉินสาธารณะก็ตาม ดังนั้น ไม่ว่าในสถานการณ์ใด เสรีภาพในการถือศาสนาไม่อาจถูกลดทอนลง อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓๑ ได้รับรองเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ไม่อาจลดทอนเสรีภาพในการถือศาสนาของผู้ต้องขัง แม้ว่าจะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในเรื่องอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็ตาม

เมื่อพิจารณาตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ข้อ ๑๔ ที่กำหนดให้การตัดผมผู้ต้องขังตามระเบียบนี้ใช้บังคับเฉพาะเมื่อไม่ขัดต่อลัทธิศาสนาของผู้ต้องขังนั้น ถือว่าสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแล้ว

อย่างไรก็ตาม เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๖๔ มีกรณีชาวกะเหรี่ยงบ้านบางกลอย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งถูกจับกุมในข้อหาบุกรุกยึดครองที่ดินภายในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน บริเวณบ้านบางกลอยบน และเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางเพชรบุรีได้ตัดผมผู้ถูกกล่าวหาทั้งที่ยังไม่มีการพิจารณาคดีหรือคำพิพากษาของศาล ซึ่งยังต้องถือเป็นผู้บริสุทธิ์ตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ ทำให้มีประเด็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ เนื่องจากการไว้ผมยาวของชาวกะเหรี่ยงบางกลอยถือเป็นความเชื่อทางจิตวิญญาณตามจารีตวิถีที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษ บางคนจะไม่ตัดผมเลย และไว้ยาวโดยใช้ผ้าโพกเอาไว้ เพราะการตัดผมเสมือนตัดทำลายขวัญที่ยึดถือมาทั้งชีวิตอย่างรุนแรง^{๑๓}

กรมราชทัณฑ์ได้ชี้แจงว่า เรือนจำกลางเพชรบุรีย้ายที่ทำการแห่งใหม่ซึ่งมีปัญหาคารขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค จึงใช้แบตตาเปลี่ยนผ่านตัวรองเบอร์ ๑ ตัดผมผู้ต้องขังในลักษณะสั้นเกรียนเพื่อประโยชน์ด้านอนามัยของผู้ต้องขังตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๕๗ ข้อ ๑๒ ประกอบกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จึงมีมาตรการให้ผู้ต้องขังเข้าใหม่ต้องกักตัวอยู่ในห้องกักโรคอย่างน้อย ๑๔ วัน โดยให้ทำกิจวัตรประจำวันในห้องกักโรคเท่านั้น ซึ่งส่งผลต่อปริมาณการใช้น้ำในห้องกักโรค การให้ผู้ต้องขังเข้าใหม่ตัดผมสั้นจึงมีความเหมาะสมต่อสถานการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อให้ผู้ต้องขังดูแลรักษาสุขอนามัย ทำความสะอาดได้ง่าย อีกทั้งยัง

/ป้องกัน...

^{๑๓} รายงานผลการตรวจสอบของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ ๑๖๗-๑๖๘/๒๕๖๕ ลงวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๕.

ป้องกันโรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดกับตัวผู้ต้องขังเอง โดยเจ้าหน้าที่ได้แจ้งปัญหาดังกล่าวให้ผู้ต้องขังทราบก่อน จะตัดผมแล้ว ไม่ได้บังคับหรือเลือกปฏิบัติกับผู้ต้องขังกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบางกลอย

จากข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าว กสม. พิจารณาแล้วเห็นว่า การตัดผมผู้ต้องขังกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบางกลอยตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๕๗ ข้อ ๑๒ ไม่สอดคล้องต่อวิถีวัฒนธรรมและความเชื่อ รวมถึงกระทบต่อเสรีภาพในการถือศาสนาและการปฏิบัติ ตามหลักศาสนาของตน อีกทั้งไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังที่มีเชืงักโทษเด็ดขาด ดั่งนั้น จึงเห็นควรมีข้อเสนอแนะต่อกรมราชทัณฑ์ให้เน้นย้ำเจ้าหน้าที่ในสังกัดให้ปฏิบัติตามระเบียบ กรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ข้อ ๑๔ ที่กำหนดให้การตัดผมผู้ต้องขังตามระเบียบนี้ให้ ใช้บังคับเฉพาะเมื่อไม่ขัดต่อลัทธิศาสนาของผู้ต้องขังนั้น ซึ่งถือว่าสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อให้การตัดผมเป็นไปตามหลักความเชื่อหรือศาสนาหรือประเพณีนิยมของผู้ต้องขัง ไม่ว่าจะความเชื่อหรือ ศาสนานั้นจะได้รับการรับรองจากรัฐหรือไม่ก็ตาม อันสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และพันธกรณี ระหว่างประเทศ โดยหากเป็นความเชื่อหรือศาสนาหรือประเพณีนิยมที่ไม่เป็นไปตามกระแสหลักหรือรัฐ ยังไม่ได้ให้การรับรอง กรมราชทัณฑ์อาจกำหนดแนวทางให้ผู้ต้องขังพิสูจน์ความสุจริตเพิ่มเติม เพื่อพิจารณา ตามความเหมาะสมต่อไป

๔. ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในคราวประชุม ด้านการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ ๑๒/๒๕๖๗ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗ จึงมีมติ ให้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อกรมราชทัณฑ์ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบมาตรา ๔๒ ดังนี้

๑. ให้พิจารณาเรื่องการตัดผมผู้ต้องขังตามหลักความเชื่อหรือศาสนาหรือประเพณีนิยมของ ผู้ต้องขังนั้นตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการตัดผมผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๖๕ ข้อ ๑๔ ซึ่งกำหนดให้ การตัดผมผู้ต้องขังตามระเบียบนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะเมื่อไม่ขัดต่อลัทธิศาสนาของผู้ต้องขังนั้น รวมทั้งให้เน้นย้ำ เจ้าหน้าที่ในสังกัดให้เคารพหลักการสำคัญข้างต้นเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและเป็นไปตามระเบียบดังกล่าว อย่างเคร่งครัดด้วย

๒. ให้ยกเลิกการตัดผมผู้ต้องขังซึ่งอยู่ระหว่างพิจารณาคดี โดยให้ผู้ต้องขังดังกล่าวมีสิทธิ และเสรีภาพพิจารณาความเหมาะสมของทรงผมตนเองได้

/๓. ให้ปรับปรุง ...

๓. ให้ปรับปรุงแก้ไขระเบียบที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันให้สอดคล้องกับแนวความคิดเพศวิถี เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถมีทางเลือกเพิ่มขึ้นในการใช้ชีวิต อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายในเรือนจำ เช่น ผู้ต้องขังที่ยังไม่ได้ผ่าตัดแปลงเพศ แต่ได้รับฮอร์โมนเพศ มาอย่างต่อเนื่องก่อนเข้าเรือนจำ ควรได้รับโอกาสให้ใช้ชีวิตภายในเรือนจำให้สอดคล้องกับเพศวิถีของตน เป็นต้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางสาวพรประไพ กาญจนรินทร์

นางปรีดา คงแป้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ เศรษฐมาลินี

นางสาวศยามล ไกยูรวงศ์

นางสาวปิติกาญจน์ สิทธิเดช

นายวสันต์ ภัยหลีกลี้

นางสาวสุภัทรา นาคะผิว

ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เอกสารภาคผนวก

ตัวอย่างกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับทรงผมของผู้ต้องขัง

ประเทศ	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	หลักกฎหมาย แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
๑. สหราชอาณาจักร	- กฎเรือนจำปี ค.ศ. 1999 (The Prison Rules 1999) ^{๑๔}	- กฎข้อที่ ๒๘ (๓) “ผู้ใดจะตัดผมโดยปราศจากความยินยอมของผู้ต้องขังไม่ได้” กฎเรือนจำดังกล่าวพัฒนามาจากกฎเรือนจำที่ยกเลิกไปแล้วในปี ค.ศ. 1964 กฎข้อที่ ๒๖ (๓) “ห้ามตัดผมของผู้ต้องขังหญิงโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ต้องขังหญิงคนนั้น เว้นแต่แพทย์จะรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรว่าเป็นการจำเป็นเพื่อสุขภาพหรือความสุขอนามัย” อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1999 กฎเรือนจำได้รับการแก้ไขเพื่อขจัดความแตกต่างในการเลือกปฏิบัติต่อเพศสภาพ โดยให้ปฏิบัติกับผู้ชายเช่นเดียวกันกับผู้หญิงตามมาตรา ๒๘ (๓) ของกฎเรือนจำปี 1999 ระบุว่า: “ผู้ใดจะตัดผมของผู้ต้องขังโดยปราศจากความยินยอมของผู้ต้องขังผู้นั้นเองไม่ได้”

^{๑๔} The Prison Rules 1999, สืบค้นจาก <https://www.legislation.gov.uk/ukSI/1999/728/made>, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน

ประเทศ	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	หลักกฎหมาย แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
๒. สหรัฐอเมริกา	- ระเบียบข้อบังคับของรัฐบาลกลาง สหรัฐอเมริกา (US Code of Federal Regulation) ^{๑๕}	<p>- กฎข้อที่ ๕๕๑.๑ “เรือนจำอนุญาตให้ผู้ต้องขังเลือกทรงผมได้ตามความต้องการของตน ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงความสะอาด สุขอนามัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและระเบียบวินัยของเรือนจำ”</p> <p>- กฎข้อที่ ๕๕๑.๔ (a) “ผู้คุมขังจะตัดผมของผู้ต้องขังไม่ได้เด็ดขาด”</p> <p>- กฎข้อที่ ๕๕๑.๔ (b) “ผู้ต้องขังที่มีผมยาวจะต้องสวมหมวกหรือตาข่ายคลุมผมเมื่อทำงานบริการอาหาร หรือในกรณีที่การไว้ผมยาวอาจส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บหรืออันตรายจากการทำงานเพิ่มขึ้น”</p> <p>- กฎข้อที่ ๕๕๑.๔ (c) “ผู้คุมขังต้องจัดให้มีบริการดูแลเส้นผมของนักโทษซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดด้านสุขภาพและสุขอนามัยที่เกี่ยวข้อง”</p>
๓. สิงคโปร์	- ระเบียบเรือนจำสิงคโปร์ (Prisons Act (Chapter 247, Section 84) ^{๑๖}	- กฎข้อที่ ๙๐ “การตัดผมของผู้ต้องขังจะกระทำโดยปราศจากความยินยอมของผู้ต้องขังไม่ได้เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากผู้ต้องขังหรือจนกว่าระยะเวลาที่กำหนดให้ยื่นอุทธรณ์จะสิ้นสุด หรือจนกว่าคำสั่งและกระบวนการพิจารณาอุทธรณ์ได้สิ้นสุดลง

^{๑๕} US Code of Federal Regulation, สืบค้นจาก <https://www.ecfr.gov/current/title-28/chapter-V/subchapter-C/part-551>, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๖} Prisons Act (Chapter 247, Section 84). สืบค้นจาก <https://www.ecfr.gov/current/title-28/chapter-V/subchapter-C/part-551>, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖.

ประเทศ	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	หลักกฎหมาย แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
๔. อินเดีย	- Model Prison Manual of India ^{๑๗}	- ในคู่มือปฏิบัติของเรือนจำในประเทศอินเดีย หมวด Women Prison ข้อ ๒๔.๗๖ “ห้ามตัดผมของผู้ต้องขังหญิงโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ต้องขังหญิงคนนั้น เว้นแต่เจ้าหน้าที่การแพทย์เห็นว่า การตัดผมจำเป็นต่อสุขภาพและความสะอาดของผู้ต้องขังเอง”
๕. เขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน	- คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์สูงสุดของฮ่องกงคดีคำสั่งที่ ๔๑-๐๕ (Standing Order 41-05) ซึ่งออกโดยกรรมการราชทัณฑ์ (“กรรมการ”) ^{๑๘}	คดีนี้เกิดจากการที่นาย Liu ถูกจำคุกที่ศูนย์ต้อนรับ Lai Chi Kok หลังจากถูกพิพากษาลงโทษทางอาญา โดยคำพิพากษาดังกล่าวเกิดขึ้นจากกรณีที่นาย Liu ซึ่งเป็นผู้ต้องขังถูกเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์บังคับให้ตัดทรงผมตามระเบียบที่กำหนดใน Standing Order 41-05 (“SO 41-05”) ซึ่งออกโดยกรรมการราชทัณฑ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ๑. ทรงผมของผู้ต้องขังชายทั้งหมดจะถูกเล็มให้ชิดพอประมาณแต่ห้ามเล็มให้ชิดกับผิวหนังเพื่อสุขภาพและความสะอาด เว้นแต่นักโทษจะร้องขอเอง ๒. ในกรณีผู้ต้องขังหญิง ห้ามตัดผมของผู้ต้องขังหญิงสั้นกว่าทรงผมในวันแรกที่เข้าเรือนจำ โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ต้องขังหญิงคนนั้น ซึ่งเกิดเป็นประเด็นว่า ระเบียบดังกล่าวนี้เป็นการ

^{๑๗} Model Prison Manual for The Superintendence and Management of Prisons in India, สืบค้นจาก <https://bprd.nic.in/WriteReadData/userfiles/file/5230647148-Model%20Prison%20Manual.pdf>, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๘} In The Court Of Final Appeal Of The Hong Kong Special Administrative Region Final Appeal NO. 8 Of 2019 (CIVIL). สืบค้นจาก https://legalref.judiciary.hk/lrs/common/search/search_result_detail_frame.jsp?DIS=132118&QS=%28%7Blong+hair%7D+%25parties%29&TP=JU, เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๖.

ประเทศ	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	หลักกฎหมาย แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
		<p>เลือกปฏิบัติโดยผู้ต้องขังชายไม่ได้รับความเท่าเทียมเสมอภาคกับเพศหญิงในสถานการณ์ที่สามารถเทียบเคียงกันได้หรือไม่ ซึ่งหากเป็นการเลือกปฏิบัติจะขัดกับหลักกฎหมายว่าด้วยเรื่องการเลือกปฏิบัติทางเพศของฮ่องกง โดยกรณีนี้กรมการได้อธิบายวาระเบียบของราชทัณฑ์นั้นเป็นระเบียบที่สมเหตุแก่การบังคับใช้กับผู้ต้องขังแล้ว เนื่องจากเป็นการสะท้อนมาตรฐานรูปลักษณะภายนอกทั่วไปในสังคมที่เพศชายไว้ผมสั้น เพศหญิงไว้ผมยาว</p> <p>อย่างไรก็ดีคำอธิบายนี้ถูกปฏิเสธโดยศาลอุทธรณ์สูงสุดของฮ่องกงโดยให้เหตุผลว่าในปัจจุบันไม่มีการระบุมาตรฐานข้อเท็จจริงของรูปลักษณะภายนอกชายหญิงควรมีลักษณะทรงผมอย่างไร ทั้งนี้ ยังเป็นการเลือกปฏิบัติโดยใช้เกณฑ์ทางเพศมากำหนดในระเบียบราชทัณฑ์อีกด้วย</p>